УДК 340

Сеник Т. Б.
доктор філософії в галузі право,
старший викладач кафедри
кримінального права і процесу
Західноукраїнського національного університету

Роль Європейського суду з прав людини на модель судового розгляду кримінального провадження

Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) вносить корективи у форми конкретних процесуальних інститутів і це є наслідком впливу європейського права на модель кримінального процесу. Варто зазначити, що ключове значення має практика судового розгляду ЄСПЛ. Цей механізм вимагає кримінальне національне законодавство діяти двома способами: по-перше, ЄСПЛ вирішує, які основні елементи справедливого кримінального судочинства потрібно застосовуватися в національній моделі судового розгляду; по-друге, після визначення того, що такий елемент включає в певній моделі, а саме: поняття змагальності, справедливості, неупередженості та інших гарантії справедливого судочинства. Так, поняття змагальності та справедливого кримінального провадження, прийнятою ЄСПЛ, змушує континентальні моделі судового розгляду приймати численні судові рішення, які раніше асоціювалися тільки з англосаксонською моделлю судового розгляду.

Перш за все, ЄСПЛ встановив, що елемент змагальності кримінального провадження полягає в тому, щоб надати обвинуваченому можливість здійснити перевірку свідчень свідка у перехресному допиті, а тому він вибудував власне розуміння обсягу та способу участі сторони захисту в судовому розгляді за допомогою змагальності сторін в кримінальному провадженні. Попри, прецедентне право, суду неможливо опиратися в обвинувальному вироку лише на свідчення свідків, яких сторона захисту не мала можливості допитати (наприклад, анонімні свідки).

Таке розуміння поняття змагальності призводить до активізації ролі сторони захисту в кримінальному провадженні, однак, згідно п. d) ч. 3 ст. 6 Конвенції [1], обвинувачений має право скористатися відповідними правами, але якщо ними не скористався положення щодо змагальності між сторонами судового розгляду в будь-якому випадку вважається, що було ними використане. Виходяче з вищевикладеного, національні системи кримінального правосуддя повинні адаптувати свої законодавчі рішення до розуміння контрадиціоналізму ЄСПЛ, відповідно, вони повинні прийняти таке ж розуміння змагальності кримінального провадження, як і ЄСПЛ, навіть якщо конкретні процесуальні інституту, в рамках яких реалізується це положення сформольовані по-різному.

Суд приймає певні мінімальні стандарти, які повинні можуть бути реалізовані в кожній правовій системі, що призводять до фундаментальної переоцінки існуючих там концепцій судового розгляду. *Наприклад*, принцип неупередженості суддів в континентальній моделі, вимагає запровадження

конкретних гарантій цієї неупередженості, адже, прикладом є справа «Озеров проти Росії», де суд постановив, що: «Будь-яке змішання ролей між функціями судді та прокурора призведе до законних сумнівів щодо неупередженості судді» [2]. До такого висновку він дійшов на підставі російської справи, в якій прокурор був відсутній протягом усього основного засідання – хоча мав бути присутнім. З протоколу засідання не було зрозуміло, чому він не з'явився. Аналізуючи, вищезазначену справу, суддя зачитав обвинувальний акт і допитав єдиного свідка. Таким чином суддя вийшов за рамки своєї ролі судді у справі, оскільки він не міг припустити, що прокурор – якби він був присутній на слуханні – взагалі вимагав би допиту цього свідка і чи не вимагав би він заслуховування інших – у тому числі виправдувальних – доказів. Відсутність прокурора як обвинувача в залі судового засідання та подання суддею доказів проти обвинуваченого означає, що суддя бере на себе завдання представляти та підтримувати обвинувачення, а також неможливо визначити, якими були наміри прокурора – чи мав він намір взагалі продовжувати підтримувати обвинувачення.

Тож, ЄСПЛ дійшов висновку, що суддя зробив набагато більше, ніж просто оцінив докази у кримінальному провадженні, надані прокурором на підтримку обвинувального акту, адже суддя сам представив основні обвинувальні докази під час судового розгляду. Окрім того, неприбуття прокурора не є порушенням ст. 6 ЄКПЛ [1], однак, вищезазначена ситуацію, показує яскравий приклад збору доказів суддею проти обвинуваченого.

У цьому судовому проваджені суд прийняв об'єктивно-суб'єктивний критерій оцінки неупередженості судді, тобто, чи був суддя неупередженим у справі, слід оцінювати в першу чергу відповідно до того, як суд поводився під час розгляду справи з обвинуваченим, по-друге, чи були дотримані гарантії, достатні для виключення будь-якої підозри в упередженості. Однак, ЄСПЛ не вирішив, чи обидві ці умови повинні виконуватися одночасно, при цьому він зазначив, що в даному випадку є об'єктивні факти, які могли б викликати підозри щодо відсутності упередженість судді, окрім того, зазначив, що неупередженість суддів є загрозою суспільного визнання судів у демократичній правовій державі.

У світлі цих міркувань постає питання. Чи призводить активізація ролі сторін та доказової діяльності суді до перетворення континентальної моделі судового розгляду на процес, керований сторонами в англосаксонській моделі судового розгляду? Ця об'єднавча діяльність суду сприймається по-різному в різних національних моделях судового розгляду, однак, єдиним характерним для всіх моделей є те, що ЄСПЛ запроваджує універсальну модель судового процесу, яка завдяки своїй об'єктивності та дотриманні процесуальних стандартів може бути відображена в різних судових моделях як істина, окрім того, ЄСПЛ використовує концепцію змагальності, яка не розрізняє проведення судового розгляду за змагальною або інквізиційною моделлю. Тож, суть полягає в забезпеченні рівності сторін у судовому процесі та дотриманні законних процесуальних прав сторін.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/995_004#Text

2. Справа «Озеров проти Росії» (64962/01) Європейського суду з прав людини (2010 р.) URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-98531%22]}

УДК: 340.(15)37: 347.2

Паньківський В.
аспірант 3-го року навчання
кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету

Особливості здійснення узуфрукта за положеннями Дигестів Юстиніана

Поняття узуфрукта як правового інструмента, за допомогою якого забезпечується можливість довгострокового користування чужою річчю й вилучення з неї плодів і доходів відоме ще з часів римського права. У римському праві, яке заклало правову основу для розвитку цивільного права європейських держав, питання правового регулювання правовідносин з використання чужого майна було відтворено у Дигестах Юстиніана – збірці творів, в якій, у результаті клопіткої праці римських юристів, узагальнено найкращий тогочасний практичний досвід у сфері права.

Як відомо, кодифікована імператором Юстиніаном система права «вплинула на більшість цивільного права в усьому світі. Концепції, притаманні правопорядку, що міститься в ius naturale та ius gentium, спрямовані на поширення за межі національних кордонів, сьогодні є наріжними каменями права прав людини та міжнародного права в усьому світі» [1, с. 695].

У Дигестах узуфрукту присвячена Книга VII, у Титулі 1 якої узуфрукт розкривається як «право користуватися чужими речами та отримувати з них плоди з дотриманням обов'язкової умови щодо збереження цілісності субстанції речей» [2]. До основних положень, що відтворені у Книзі, можемо віднести ті, що розкривають поняття, зміст узуфрукта, підстави виникнення зазначеного права та особливості його здійснення залежно від об'єкта права, обсяг прав та обов'язків узуфруктуарія, їх співвідношення з правами та обов'язками власника майна.

Так, узуфрукт є таким, що нерозривно пов'язаний з матеріальною частиною речі, оскільки він є правом на матеріальну частину речі, без якої узуфрукт неможливий. Узуфрукт дозволялося створювати щодо нерухомого та рухомого майна, в тому числі щодо в'ючної худоби та рабів, які на той час прирівнювались до речей і слугували об'єктом різних правовідносин.

Враховуючи те, що власнику при встановленні узуфрукта залишалась так би мовити «гола власність», а право користування майном носило тривалий характер, певною мірою знецінюючи право власності, існувала можливість погашення узуфрукта у різні способи з метою повернення до простого права власності.

Доволі обґрунтованим та виваженим є занотований у досліджуваному